



Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:15. 02. 2018 ✓Accepted/Kabul: 17. 07. 2018

DOI: 10.30794/pausbed.395263

Araştırma Makalesi/ Research Article

Kallımcı, İ. T. (2018). "Cengiz Aytmatov'un "Beyaz Gemi" Adlı Romanına Göstergebilimsel Bir Yaklaşım" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 33, Denizli, s.205-216.

CENGİZ AYTMATOV'UN "BEYAZ GEMİ" ADLI ROMANINA GÖSTERGEBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM

İsmail Turan KALLIMCI*

Özet

Göstergebilim, en genel tanımıyla, göstergeleri ve gösterge dizgelerini ele alan bir disiplindir. Göstergebilimsel inceleme, yaygın bir çözümleme işlemi olarak, içerisinde farklı anlayışları barındırır. Bunlardan birisi de A. J. Greimas'ın eyleyenler örneğesidir. Greimas'ın yazın göstergebilimi için oldukça önemli olan tasarısı, incelememizin yöntemi olmuştur. Bu yöntem ile Cengiz Aytmatov'un "Beyaz Gemi" adlı romanının incelenmesi çalışmamızın amacını teşkil etmektedir.

Çalışmamızda Cengiz Aytmatov'un "Beyaz Gemi" adlı romanın önce kesitlemeleri yapılmış ve bu çerçevede her kesitin kendi eyleyenler ilişkisi gösterilmiştir. Anlatı için oldukça önemli bir oluntu konumunda olan "Maral Ana" söylencesi de bu ilişki çerçevesinde ele alınmıştır. Kesitleme ve eyleyenler ilişkisinin tespitinden sonra da hem Maral Ana'nın hem de Çocuk'un anlatı içindeki temel dönüşümleri göstergebilimsel dörtgen üzerinden gösterilmiştir.

Çalışmamızın sonuç bölümünde ise "Beyaz Gemi" anlatısının yapısı üzerinde durulmuş ve bu incelemede elde ettiğimiz sonuçlar maddeler halinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Göstergebilim, A. J. Greimas, Cengiz Aytmatov, Beyaz Gemi.*

SEMIOTIC APPROACH TO "WHITE SHIP" NOVEL OF CHINGHIZ AYTMATOV

Abstract

In most general sense, semiotics considers signs and sign systems. Semiotic analysis considers different approaches as a common analysis method. One of these approaches is actant model of A.J.Greimas. This important model of Greimas for semiotics is our analysis method. This method is the basis for investigation of "White Ship" novel of Cengiz Aytmatov.

In our study, "White Ship" novel of Cengiz Aytmatov was sectioned and actant relationship in all section were presented. "Maral Ana" legend that is an important event in the narrative was considered from this perspective. After determining the relationship between sections and actant, fundamental changes of Maral Ana and the Child were presented from semiotic rectangular.

The result section of this study considered structure of "White Ship" narrative and analysed items were presented.

Key words: *Semiotics, A. J. Greimas, Chinghiz Aitmatov, White Ship.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, MUĞLA.
e posta: turan@mu.edu.tr (orcid.org/0000-0003-3807-8324)

1. Kuramsal Yaklaşım

“Göstergebilim; diller, düzgüler, belirtgeler, vb. gibi gösterge dizelerini inceleyen bilimdir.”¹ F. de Saussure, dili bir dizgeye indirgeyerek, Saussurecü bir dilbilim anlayışını oluşturmuştur. Saussure’ün öncü olmasını sağlayan görüşü şöyledir:

“Dil, kavramları belirten bir göstergeler dizgesidir. Onun için de, yazıyla, sağır-dilsiz alfabetiyle, kutsal nitelikli simgesel törenlerle, bir toplumda incelik belirtisi sayılan davranış biçimleriyle, askerlerin bildirişim belirtgeleriyle vb., vb. karşılaştırılabilir. Yalnız, dil bu dizgelerin en önemlisidir.

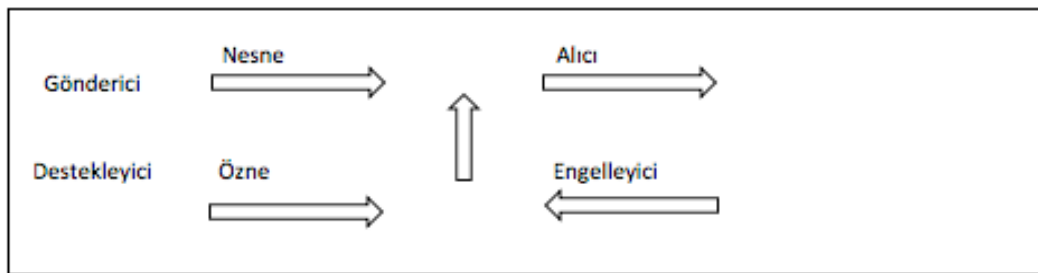
Demek ki, *göstergelerin toplum içindeki yaşamını inceleyecek* bir bilim tasarlanabilir: Toplumsal ruhbilime, bunun sonucu olarak da genel ruhbilime bağlanacak bir bilim. *Göstergebilim* (Fransızca sémiologie < Yunanca sémeion “gösterge”den) diye adlandıracağız biz bu bilimi. (...) Dilbilim, bu genel nitelikli bilimin bir bölümünden başka bir şey değil. Onun için göstergebilimin bulacağı yasalar dilbilime de uygulanabilecek. Böylece, insana ilişkin olgular bütünü içinde dilbilim iyice belirlenmiş bir alana bağlanabilecek.”²

Saussurecü göstergebilime geçmeden önce, gösterge kavramını ele almak gerekir. Göstergebilimi anlamanın yolu, göstergeyi anlamaktan geçer. Gösterge ise, “genel olarak, kendi dışında bir şeyi temsil eden ve dolayısıyla bu temsil ettiği şeyin yerini alabilecek nitelikte olan her çeşit biçim, nesne, olgu vb. olarak tanımlanır.”³ Saussure, “dil dışındaki göstergelerin işleyişini araştırarak bir bilim dalının kurulmasını öngörür ve bu bilim dalını Fransızca sémiologie terimiyle adlandırır.”⁴

Bugün göstergebilim hâlâ Saussure’ün bahsettiği şekilde bir bilim dalı olamamış ve inceleme yöntemi olarak kalmıştır. Bunun belki de en önemli sebebi kabul görmüş teorik modelinin olmamasıdır. Birçok göstergebilim anlayışı, dolayısıyla da uygulaması vardır. Biz bu çalışmada, A. J. Greimas’ın göstergebilim modeline dayanarak inceleme yapacağız. “Greimas’ın tasarladığı ve geliştirdiği göstergebilim, her çeşit gösterge dizgesindeki anlamsal ekleniş, anlamın üretilişini bir üstdil aracılığıyla yeniden üreterek yorumlamayı amaçlar.”⁵ Greimas göstergebiliminin temelinde anlam vardır. “Greimas’çı göstergebilim hem anlamlama üzerine genel bir düşünce hem de anlamlı nesnelere çözümleme yoluyla bir yöntemler bütünü olmaya yönelmiştir.”⁶ Şimdi bu çözümleme yolunu açıklayacağız.

“Bilindiği gibi Propp, Rus halk masallarında otuz bir işlev saptayıp kişilerin bu işlevlere göre, eylem alanlarıyla tanımlandıklarını kesinledikten sonra, söz konusu masalları yedi tür kişi içeren bir anlatı olarak tanımlar. Fransız yazarı Etienne Souriau da, *Les 200 000 situations dramatiques* adlı yapıtında, benzer bir tutum izleyerek tüm oyunların ‘altı oyunusal işlev’le tanımlandığı sonucuna varır. Bu düzlemde geniş ölçüde Propp’tan esinlenmiş olan Greimas’sa, sorunu öncelikle eyleyen sorunu olarak ele alır ve Propp’la Souriau’nun elde ettikleri sonuçları geliştirerek aşağıdaki eyleyensel örnekçeyi oluşturur.”⁷

Tablo 1: Eyleyenler Örnekçesi (Tahsin Yücel [2015]’den alınmıştır.)



Yukarıda gösterilen modelde Greimas, her eyleyeni anlatıdaki işlevine göre dizgeleştirmiştir. Eyleyenlerin rolü, anlatıdaki değişimine göre, farklılaşabilmektedir. Bu nedenle kesitleme işlemi oldukça önemlidir. Göstergebilimsel incelemede kesitleme işlemi metnin belli ölçütlere göre ayrılması ve incelenmesi esasına dayanır. “**Kesitleme**,

1 Guiraud, Pierre, *Göstergebilim*, (Çev. Mehmet Yalçın), İmge Kitabevi, Ankara, 2016, sf. 17.

2 F. de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri, I*, (Çev. Berke Vardar) Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1976, sf. 36-37.

3 Rifat, Mehmet, *Göstergebilimin ABC’si*, Say Yayınları, İstanbul, 2014, sf. 11.

4 Rifat, Mehmet, *a.g.e.*, sf. 32.

5 Rifat, Mehmet, *Seçkisi (Eleştirel Bakış Açıları)*, Dünya Kitapları, İstanbul, 2004, sf. 46-47.

6 Yücel, Tahsin, *Yapısalcılık*, Can Yayınları, İstanbul, 2015, sf. 127.

7 Yücel, *a.g.e.*, sf. 146.

anlatıyı ya da metni, **anlam kavşaklarına**, bir başka deyişle **okuma birimlerine** ayırmak demektir.⁸ Bu işlemi uygulayan bir araştırmacı “metnin organizasyonunu gün yüzüne çıkartır; (...) kesitler, olayların sunumunu, anlatıyı, anlatma biçimini düzenlerler.”⁹ Cengiz Aytmatov’un *Beyaz Gemi* adlı romanını kesitlere ayırırken –çoğu zaman- yazar tarafından yapılmış olan bölümlenme, bir başka deyişle metnin kendi bölümleri dikkate alınmıştır. Yine de incelemede tek ölçüt bu olmamıştır ve gerekli görüldüğünde tipografik boşluklar da dikkate alınmıştır. Greimas’ın eyleyenler modelinde metni çözümlenmek ve eyleyenler şemasını çıkartmak için ilk olarak kesitleme işlemi yapılmalıdır.

“Greimas göstergebiliminde, bir durum sözcüğüyle onu yönlendiren edim sözcüğünden oluşan dar anlatının yapısı *anlatı izlencesi* olarak adlandırılır ve bir birim olarak benimsenir. Daha geniş bütünlerin çözümlenmesinde önemli bir işlevi bulunan bu yapı şu iki biçimde eklenir:

$$1) A\dot{I} = [\dot{O}1 \rightarrow (\dot{O}2 \cap N)]$$

$$2) A\dot{I} = [\dot{O}2 \rightarrow (\dot{O}2 \cup N)]$$

Burada kullandığımız değişik belirtkeleri şöyle adlandırabiliriz:

A \dot{I} : anlatı izlencesi

$\dot{O}1$: edim öznesi

$\dot{O}2$: durum öznesi

N: nesne

[]: edim sözcüğü

(): durum sözcüğü

\rightarrow : edim işlevi ya da dönüşüm

\cap : bağlaşım

U: ayrışım

Bu adlandırmalardan sonra kolayca anlaşılacağı gibi, anlatı izlencesi (...) yalın bir sözdizimsel birimdir.¹⁰

Buraya kadar, göstergebilimin genel bir tanımı, Saussure’ün dilbilim ve göstergebilim ile ilgili görüşleri ve Greimas’çı göstergebilim metodundan kısaca bahsedilmiştir. Buradan sonra da, Cengiz Aytmatov’un eseri hakkında bilgi verilip, eserin incelemesine geçilecektir.

2. Aytmatov’un Dünyaya Açılan Gemisi: Beyaz Gemi

Anlatının “kahramanı yedi sekiz yaşlarında bir Çocuk’tur. Çocuk; saflığın, bozulmamışlığın ve geleneğin sembolüdür. Aytmatov, çocuğun saf ve temiz dünyasından, hayatın acı ve çıplak gerçeğine uzanan bir roman kurgusu oluşturmayı başarır. Ona göre; çocukluk, gelecekteki insan karakterinin tohumudur. Çocukluk kişinin dilini öğrenmeye ve çevresindeki insanlarla, tabiatla ve özellikle kültürle bağlarını hissetmeye başladığı dönemdir.”¹¹

Beyaz Gemi, bir Kırgız romanıdır. Fakat Cengiz Aytmatov, bu romanla, bu gemiyle dünyaya açılmış, yeryüzüne seslenmiştir. Çünkü *Beyaz Gemi*; umudun, hayallerin ve bekleyişin romanıdır. Bu yönüyle romantik bir anlatıdır. Fakat gelenekler, ana dil, yozlaşma gibi satır arası incelikleriyle de politik bir anlatının gereken özelliklerini de karşılamaktadır.

Anlatının her kahramanı ayrı bir izleği sırtlar: Çocuk umudu; Mümin Dede iyiliği ve geleneği; Orozkul kötülüğü ve yozlaşmayı; Bekey Teyze kaderi¹² temsil etmektedir. Onların sırtladığı bu izlekler anlatının ana çizgini oluşturmaktadır. Biz bu çalışmada, bir bakıma da, Greimas’ın eyleyenler örnekçesinden hareketle anlatının

8 Rifat, Mehmet, a.g.e., sf. 119.

9 N. EVERAERT~DESMEDT’ten aktaran Hilmi Uçan, *Dilbilim, Göstergebilim ve Edebiyat Eğitimi*, İz Yayıncılık, 2016, s.207.

10 Yücel, a.g.e., sf. 151.

11 Aytmatov, Cengiz, *Beyaz Gemi*, (Çev. Refik Özdek), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016, arka kapak yazısı.

12 Bu konu Aytmatov için oldukça önemlidir. Aytmatov’un diğer eserlerini okuyanlar görecektir ki, sık sık kullandığı sözcüklerden birisi “kader” sözcüğüdür. Bu sözcük Aytmatov’un eserlerinde leitmotiv olarak karşımıza çıkar. Ancak kimi zaman, tıpkı burada olduğu gibi ya da *Dişi Kurdu’nun Rüyaları*’nda Abdias’ın ölümü gibi, olaylar karakterlerin kaderi olarak yapışıp kalır onların üstüne. Elbette diğer tüm yaşananlar da o karakterlerin kaderidir, fakat, Abdias ve Bekey Teyze’ninki diğerlerine göre altı çizili bir kadedir. Yani, onların yaşadıkları ve yaşadıklarının “kader” olduğu her fırsatta söylenir ve bu çoğu zaman yıkıcı bir durumdur. Zira Abdias öldürülmüş, Bekey Teyze kötülüğe maruz kalmıştır. Bu iki karakterin keşişimi ise Maral Ana’dır. O, hem öldürülmüş hem de kötülüğe maruz kalmıştır.

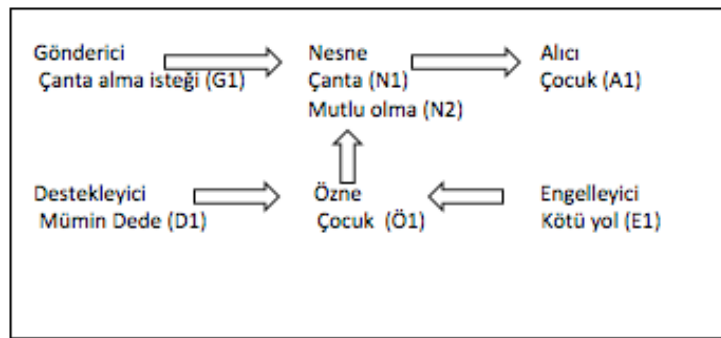
düzenlenişi ve olay örgüselleşmesi üzerinde durup, anlatıda yer alan iki önemli karakter, Çocuk ile Maral Ana'nın olaylar sonucu geçirdikleri dönüşümleri ifade edeceğiz. Bu noktada, incelemenin ilk ayağını Greimas'ın eyleyenler örnekçesini "Beyaz Gemi" üzerinde uygulamak oluşturmaktadır.

3. Kesitler, Eyleyenler Modeli ve Anlatı İzlemleri

3.1. Birinci Kesit

Anlatının ilk kesitinde Çocuk (Ö1) Maşın Mağazayı beklemektedir. Yalnızdır ve yalnızlığını kayalara isim takarak belli eder. Maşın Mağaza geldiğinde köye koşar ve herkese haber verir. Herkes arabanın etrafına doluşur, kadınlar oyalanır fakat kayda değer bir şeyler almadan giderler. Satıcı bu durumdan rahatsız olmuştur. Çocuk'tan bir şeyler almasını ister. Çocuk çanta almak ister (G1). Fakat parası yoktur. Parasının olmadığını söyleyince, satıcı, "Buradakilerin hepsi varlıklısıdır ama kendinizi yoksul gösterirsiniz,"¹³ diyerek çıkışır. Derken Mümin Dede (D1) gelir ve çocuğa bir çanta (N1) alır. Böylece çocuğun hikâyesi başlar. Bu kesitin eyleyenler düzenini şöyle göstermek mümkündür:

Tablo 2: Birinci Kesitin Eyleyenler Modeli



Gönderici: G, Nesne: N, Alıcı: A, Destekleyici: D, Özne: Ö, Engelleyici: E, Aİ: Anlatı İzlemleri, Edim Sözcüsü: [], Durum Sözcüsü: (), Bağlaşım: ∩, Ayrışım: U, Dönüşüm: →

3.1.1. Anlatı İzlemleri

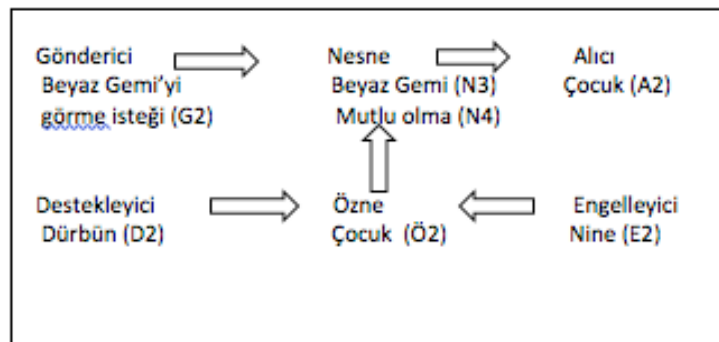
Anlatı izlemleri, Çocuk için, yalnızlık ile başlamıştır. Anlatının bu noktasında Özne mutsuzdur. Özne nesneye sahip olmadığı için bir ayrışım söz konusudur. Fakat Mümin Dede'nin (D1) yardımıyla Özne nesneye sahip olur ve böylece anlatı izlemlerinde bir dönüşüm gerçekleşir ve özne isteyim eksenindeki nesneye sahip olur.

$$Aİ: [(Ö1 \cup N1) \rightarrow (Ö2 \cap N1)]$$

3.2. İkinci Kesit

İkinci bölüm ile birlikte başlayan bu kesit, tipografik boşluğa dek devam etmektedir. Çocuk (Ö2) bu kesitte bir dürbün (D2) ile Beyaz Gemi'yi (N3) beklemektedir. Nine'nin (E2) yakınmalarından dolayı kendisi adına endişe duysa da Beyaz Gemi'yi görür. Bu kesitin eyleyenler ilişkisi şöyledir:

Tablo 3: İkinci Kesitin Eyleyenler Modeli



13 Aytmatov, a.g.e.,sf. 14.

Gönderici: G, Nesne: N, Alıcı: A, Destekleyici: D, Özne: Ö, Engelleyici: E, Aİ: Anlatı İzlenesi, Edim Sözcüsü: [], Durum Sözcüsü: (), Bağlaşım: ∩, Ayrışım: U, Dönüşüm:

3.2.1. Anlatı İzlenesi

İkinci kesitte Çocuk bir dürbün (D2) edinir. “Gremias göstergebiliminde, anlatıdaki bir özne *olmak, istemek, bilmek, gücü yetmek, yapmak, mecbur olmak* kiplikleri içinde olabilir. Bu kipliklerden birinden diğerine geçebilir. Bu geçişlere, dönüşümlere göre de anlatı izlenesindeki aşamalar gerçekleşir.”¹⁴

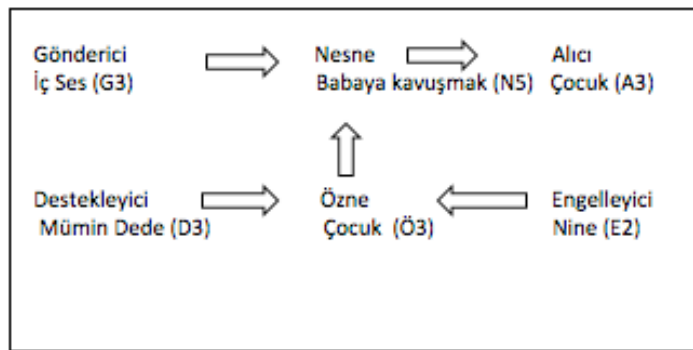
İkinci kesitte özneyi harekete geçiren, öznenin Beyaz Gemi’ye kavuşma *isteğidir*. Anlatı izlenesindeki bu birinci aşama “Eyleyim aşamasıdır.” Bu aşamada, *istemek* kipliği söz konusudur. Ayrıca öznenin içinde balık olma isteği, balığa dönüşme arzusu vardır. Anlatının bu noktasında gerçekleşmemiş olan bu istek, anlatı boyunca sürer ve anlatının yön almasında, bir başka deyişle anlam kavşaklarındaki dönüşlerde çok önemli bir işleve sahiptir.

Kesitin başında nesneden yoksun olan özne, kesitin sonunda nesneye kavuşur. Kesitin başında Beyaz Gemi’yi göremeyen Çocuk (Ö2) kesitin sonunda görür ve mutlu olur (N4). (Aİ: [Ö1 U N1]→(Ö2∩N1))

3.3. Üçüncü Kesit

Bu kesitte Çocuk (Ö3) kendi kendine konuşmaktadır: “Tam bir balığa dönüşmek, balık olmak istiyordu[r].”¹⁵ Beyaz Gemi’yi beklemesi ve balık-Çocuk olmayı istemesinin tek bir nedeni vardır: Babasına (N5) kavuşmak. Hayalinde bunu gerçekleştirir ve ailesini anlatır. Dedesinin yardımcı olduğunu (D3) Ninesinin (E2) kötü olduğunu söyler. Orozku’u (E3) ve Bekey teyzeden bahseder. Dedesine çok üzülüğünü söyler ve tipografik bir boşluk ile bu kesit biter. Bu kesitin eyleyenler düzeni şöyledir:

Tablo 4: Üçüncü Kesitin Eyleyenler Modeli



Gönderici: G, Nesne: N, Alıcı: A, Destekleyici: D, Özne: Ö, Engelleyici: E, Aİ: Anlatı İzlenesi, Edim Sözcüsü: [], Durum Sözcüsü: (), Bağlaşım: ∩, Ayrışım: U, Dönüşüm:

3.3.1. Anlatı İzlenesi

Anlatı izlenesinde üçüncü kesit, Çocuk ile alakalı biyografik bilgilerin verilmesiyle başlar. Çocuk, babasının Isık-Göl’de gemicilik yaptığını ve “babasının da bu beyaz gemide olabileceğini, orada çalıştığını düşünmüştür.”¹⁶ Aslında bu bilginin bir kesinliği yoktur. Çünkü Çocuk “ne babasını hatırlıyordu ne de annesini. Kendini bileli onları hiç görmemişti[r].”¹⁷ Annesi hakkında çok fazla bilgiye sahip değildir. Ailevi bilgilerin ardından tipografik bir boşluk ile yeni bir giriş yapılır ve burada çocuğun balık-Çocuk olma idealinden ve sebebinden bahsedilir. Çocuk yüzerek babasının yanına gitmeyi düşünür. Balık-çocuk olarak gemiye gidip, orada tekrar insan-Çocuk oluvereceğini düşler. Tipografik boşluktan sonra devam eden düşsel anlatımda çocuk, dedesinin kendisine anlattığı masalı ve Orozku’un Çocuk sahibi olmamasını anlatır. Maral Ana’dan bahseder ve onu sevdiğini söyler. Bu masal anlatının içindeki ikincil olay, bir başka deyişle oluntudur. Bilindiği gibi oluntu, “bir anlatı içinde, dar anlamda küçük bir anlatı olarak işlev gören, kendi içinde bir dönüşümü olan ve genel anlatının bir parçası durumundaki metin parçalarına denir.”¹⁸ Aytmatov’un metni bu tanımın güzel bir örneği niteliğindedir. Maral Ana miti, küçük bir anlatı olarak

14 Hilmi Uçan, *a.g.e.*, s. 214.

15 Aytmatov, *a.g.e.*, s. 39.

16 Aytmatov, *a.g.e.*, s. 37.

17 Aytmatov, *a.g.e.*, s. 37.

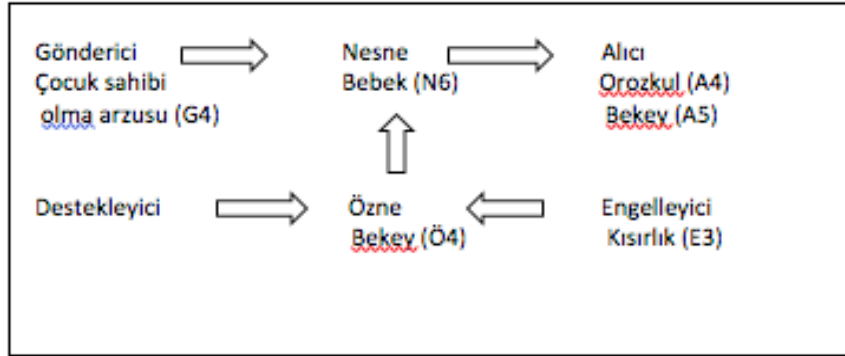
18 Günay, Doğan, *Metin Bilgisi*, Multilingual, 2007, s. 492.

işlev görüp, kendi içinde dönüşümleri olan bir parçadır. Anlatıdaki bu mitler ve düşler eserin fantastik ve epik boyutunu oluşturmaktadır.

3.4. Dördüncü Kesit

Bu kesit çocuğun hayal kurmayı bırakıp eve dönmesiyle başlar. Eve gelirken “buzağının çiğnediği entari için nineye hesap vereceği”¹⁹ söylenir. Ninenin öfkeyle dürbünü fırlatacağını düşünür ve saklar onu. Korkuyla eve girer, sessizlikle karşılaşır. Daha sonra Orozkul ile Bekey’in kavga yaptığını anlar. Orozkul’un çocuğu olmaz ve karısını bu nedenle döver. Bekey lanetli olduğunu düşünür. Mümin bu duruma çok üzülmemektedir. Çocuk da dedesinin üzülmesine kederlenir. Bu kesitin eyleyenler ilişkisi şu şekildedir:

Tablo 5: Dördüncü Kesitin Eyleyenler Modeli



Gönderici: G, Nesne: N, Alıcı: A, Destekleyici: D, Özne: Ö, Engelleyici: E, Aİ: Anlatı İzlencesi, Edim Sözcüsü: [], Durum Sözcüsü: (), Bağlaşım: ∩, Ayrışım: U, Dönüşüm: →

3.4.1. Anlatı İzlencesi

Dördüncü kesitin anlatı izlencesi geminin uzaklaşması ile başlar. Bu kesitte Bekey’in kısır olması (E3) ile bebeğinin eksikliğini duyması (N6) ve Orozkul ile tartışmalarını barındırır. Orozkul’un kötü olması ve karısını dövmesi Mümin’i üzer fakat o hiçbir şey yapamaz.

3.5. Beşinci Kesit

Enesay nehrinin anlatıldığı kesit yeni bir bölümle başlar. Fantastik bir anlatımla bir kuş felaketin geleceğini söyler. Tipografik bir boşluğun ardından kesit, “ve bir gün korkunç felaket gelip çatmıştı,”²⁰ sözcüsüyle başlar. Bu felaket bir cenaze günü gerçekleşir. Geleneğe göre “Enesaylılar birbirleriyle ne kadar kanlı bıçaklı olursa olsunlar, bir başbuğun cenazesinde komşularına saldırmazlardı.”²¹ Fakat düşman böyle bir günü fırsat bilip saldırır. Herkes ölür, yalnızca iki çocuk kalır. Düşman bunu fark etmez. Çocuklar hemen oradan kaçar. Bir dağın tepesine, bir şölene varırlar. Oradakilerden (E1) yemek isterler. Bu kişiler kavimdir. Merhametli bir kadın çocuklara et verir. Sonra çocukları hanın (E2) huzuruna götürürler. Han, çocukları, öldürmesi için, çopul total nineye (D1) verir. Nine çocukları Enesay’a koyar ve öldürmez. Bu esnada nineye bir marala denk gelir ve çocukları kurtarır. Maral Ana (Ö1) çocukları emzirir. Fakat avcılar Maral Ana’nın peşine düşer, Maral Ana kaçar ve çocukları bir yere bırakır. “Soyunuz, nesliniz çoğalsın, her tarafa yayılsın,”²² der. Neden sonra bu iki çocuk büyür ve evlenirler. Kırğızların soyu devam eder. Fakat Maral Ana’yı avcılar (E3) vurur ve o da insanlığa küser. Bu yerlere asla dönmeyeceğini söyler. Fantastik yönü ağır basan bu anlatı, metnin ikincil olayı, oluntusudur.

Bu noktada Maral Ana ve benzeri anlatıları tek tek ele alıp çözümledikten sonra mevcut aşamadaki temel anlatıya eklemişlerini belirleyerek çözümlenme işlemi yapılacaktır. Bu kesitin şöyle bir eyleyen düzeni olduğu söylenebilir:

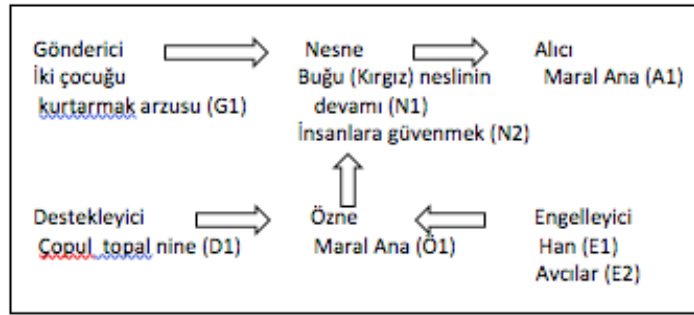
19 Aytmatov, a.g.e., s. 48.

20 Aytmatov, a.g.e., sf. 54.

21 Aytmatov, a.g.e., sf. 56.

22 Aytmatov, a.g.e., sf. 63.

Tablo 6: Beşinci Kesitin Eyleyenler Modeli



Gönderici: G, Nesne: N, Alıcı: A, Destekleyici: D, Özne: Ö, Engelleyici: E, Aİ: Anlatı İzlenesi, Edim Sözcüsü: [], Durum Sözcüsü: (), Bağlaşım: ∩, Ayrışım: U, Dönüşüm: →

Maral Ana'nın mevcut yapıya, yani çocuğun hikâyesine eklemelişi, en iyi şekilde, anlatının giriş cümlesiyle yazar tarafından gösterilmektedir: "Onun iki masalı vardı. Biri kendisinin ve başka kimse bilmezdi. Ötekini ise dedesi anlatmıştı ona. Sonra ikisi de yok olup gitti."²³ Maral Ana, dedesinin çocuğa anlattığı bir masaldır. Fakat bu masal, anlatının temel izleklerinden birisi olan geleneğin devamı, korunması ve yozlaşma meselesini doğrudan etkileyen ve artık milli benliğini yitirmiş olan Orozkul ile hâlâ geleneklerine sahip çıkan Mümin Dede'nin farkını ortaya koyan önemli bir oluntudur. Zira geleneklerinden kopmuş, yozlaşmış karakterler Maral Ana'ya karşı umursamaz, alaycı ve düşmanca bir tavır alırken; geleneklerine sahip çıkan Mümin Dede, çocuk ve Kulubeg gibi karakterler içinse Maral Ana, yüceltilmiş bir değerdir. Hatta çocuğun intiharı, balık-insan olma ideali de Maral Ana'nın öldürüldüğünü ayrımsamasıyla olmuştur. Çocuk, o kadar bağlıdır ki, böyle bir üzüntüyü atlatacak psikolojiye sahip değildir. Artık vaktin geldiğini düşünür ve "kendi hikâyesini" yaşamaya başlar, Isık-Göle' e atlar ve beyaz gemiye yüzmek ister. Fakat bu mümkün olmaz, çocuk ölür.

3.5.1. Anlatı İzlenesi

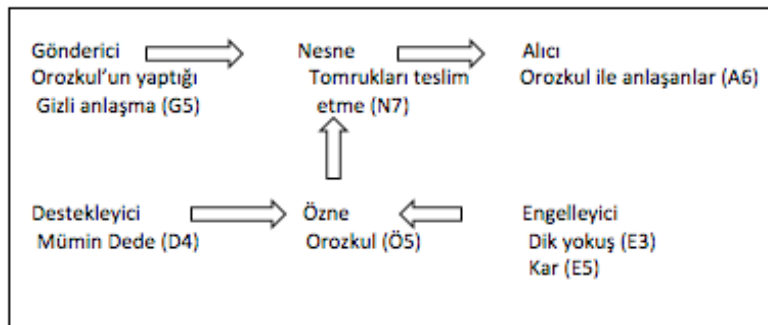
Beşinci kesitin anlatı izlenesi, savaş ile başlar. Han (E1), Kırgız halkının yok olmasını başka bir deyişle Kırgızların neslinin devamını yok etmek ister. Fakat Maral Ana gelir ve kalan son iki çocuğu kurtarır. Onlara annelik yapar ama avcılar (E2) Maral Ana'nın soyuna saldırır ve o da insanlığa küserek Isık-Göl'ü terk eder. Kesitin başında Isık-Göl'de olan ve insanlar için umutlu olan Maral Ana, kesitin sonunda Isık-Göl'ü ve insanları terk eder. Böylece kesitin anlatı izlenesi bağlaşımından ayrışımına dönüşür.

$$Aİ: [(Ö1∩N2) → (Ö2U N2)]$$

3.6. Altıncı Kesit

"Dağlara bahar geldi,"²⁴ şeklinde bir zaman belirtmesiyle başlayan altıncı kesitte durum biraz farklıdır. Burada, bu kesitin merkezinde, Orozkul vardır. Aytmatov'un alegorik anlatımıyla sistem eleştirisi yaptığı bu bölümde Orozkul'un görevini kötüye kullanma, karısını dövüp kapıya atması ve geleneklerine sahip çıkmaması anlatılır. Eyleyenler ilişkisini ilk göstereceğimiz, birincil olay olması nedeniyle, tomruğun indirilmesidir:

Tablo 7: Altıncı Kesitin Eyleyenler Modeli



23 Aytmatov, a.g.e., sf. 7.

24 Aytmatov, a.g.e., sf. 68

Gönderici: G, Nesne: N, Alıcı: A, Destekleyici: D, Özne: Ö, Engelleyici: E, Aİ: Anlatı İzlenesi, Edim Sözcüsü: [], Durum Sözcüsü: (), Bağlaşım: ∩, Ayrışım: U, Dönüşüm: →

3.6.1. Anlatı İzlenesi

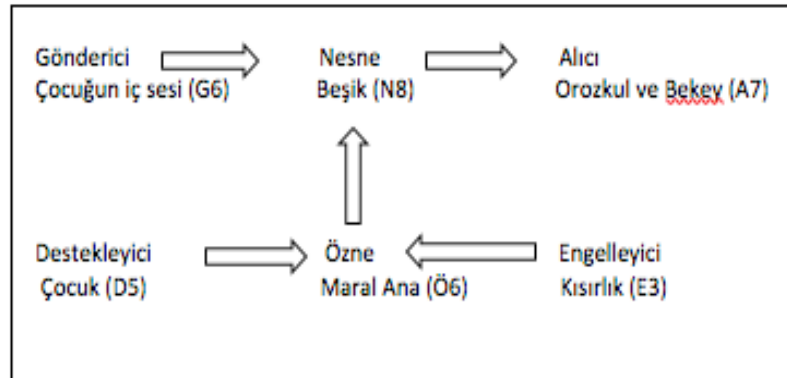
Altıncı kesitin anlatı izlenesi tomruğun aşağı indirilmek istenmesiyle başlar. İsteyim eksenini başlatan bu arzunun kaynağı Orozkul'un yapmış olduğu gizli anlaşmadır (G5). Orozkul (Ö5) bu kesitte nesneyi (N7) yani tomrukları teslim etmeyi başaramaz. Yalnızca tomrukları edinir. Bu da anlatının sonuçlandırıcı aşamaya geldiğini gösterir.

3.7. Yedinci Kesit

Anlatının yedinci kesiti çocuğun içinde kurduğu bir düşü kapsamaktadır. Bu kesit, hikâyedeki anlatımla "Gözlerini kapadı,"²⁵ sözcüyle başlamaktadır. Çocuk bu düşten ara sıra uyansa da kesitleme bu düşü temel alarak yapılmıştır. Çünkü bu düş, çocuğun hikâyesini, dolayısıyla anlatıyı desteklemektedir. Ayrıca bu düş, çocuğun oluntu olarak gösterdiğimiz Maral Ana masalına olan inancını yani yazarın deyimiyle "ikinci masalını" da ele alır. Maral Ana'dan yardım bekleme, ona inanma ya da inanmama ve onun yardımları, kısacası, onun büyüklüğü ve geleneğin gerekliliğini ifade etmeye dayanır.

Yedinci kesitte çocuğun iç sesi (G6) anlatının içinde, yazarın örnek okurundan beklediği kompetans olan bebezinslik konusuna çözüm getirmek için Maral Ana'dan (Ö6) bir beşik (N8) ister. Daha önce de arandın bir eyleyen olarak karşımıza çıkan bebek (N6) bu defa bir beşik imgesiyle yeni bir eyleyen(nesne) olarak karşımıza çıkmaktadır. Maral Ana da özne olarak "o sihirli beşiğı boynuzuna takmış, uçarcasına koşarak geliyordu[r]."²⁶ Yedinci kesitin eyleyenler ilişkisi ise şöyledir:

Tablo 8: Yedinci Kesitin Eyleyenler Modeli



Gönderici: G, Nesne: N, Alıcı: A, Destekleyici: D, Özne: Ö, Engelleyici: E, Aİ: Anlatı İzlenesi, Edim Sözcüsü: [], Durum Sözcüsü: (), Bağlaşım: ∩, Ayrışım: U, Dönüşüm: →

3.7.1. Anlatı İzlenesi

Yedinci kesitin anlatı izlenesinin isteyim ekseninde özne çocuksuzluk durumunu değiştirmek için beşiğı bulmuştur. Anlarının yedinci kesitinin girişinde özne, nesneden yoksundur. Fakat daha sonra özne gerekli edince kavuşur ve nesneye ulaşır. Bütün bunlar çocuğun düşünde gerçekleştiğini bir kez daha ifade etmekte fayda var. Yine de anlatının çizgisel süreci için oldukça önemlidir bunlar. Aİ: [(Ö1 U N8)→(Ö2 ∩ N8)]

3.8. Sekizinci Kesit

Anlatının son bölümünde, Maral Ana oluntusu ise çocuğun balık olma ideali kesişmektedir. Yani anlatının girişindeki, "Onun iki masalı vardı. (...) Şimdi bunlardan söz edeceğiz,"²⁷ sözcüleri bu son bölümde kesişmiştir. Bu bölümde Mümin, hasta olan çocuğı yatırdıktan sonra ninenin zoruyla Orozkul ve beraberindeki kişilere tomruğı çıkartmak için yardıma gitse de, asıl hedef Maral Ana'yı vurmaktır. Orozkul'un (A8) niyeti Maralların etini (N9)

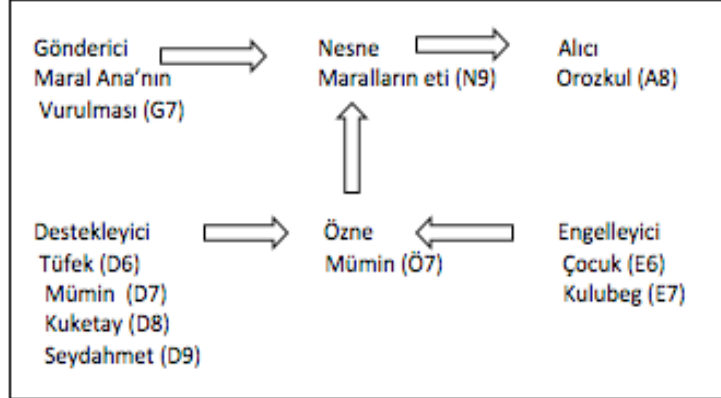
25 Aytmatov, a.g.e., sf. 101.

26 Aytmatov, a.g.e., sf. 128

27 Aytmatov, a.g.e., sf. 7.

misafirlerine sunmak ve onları memnun etmektir. Bunun için sabırsızlanırlar ve nihayetinde maralları tüfekle (D6) vururlar. Maralları vuran Mümin, Orozkul'un isteğini yerine getirir ve etleri pişirir. Çocuk (E6) da bunu görür ve öfkelenir. İçinde beslediği balık olma arzusuna kavuştuğunu düşünür ve Isık-Göl'e atlayarak intihar eder. Bu kesitin eyleyenler ilişkisi şöyledir:

Tablo 9: Sekizinci Kesitin Eyleyenler Modeli



Gönderici: G, Nesne: N, Alıcı: A, Destekleyici: D, Özne: Ö, Engelleyici: E, Aİ: Anlatı İzlenesi, Edim Sözcüsü: [], Durum Sözcüsü: (), Bağlaşım: ∩, Ayrışım: U, Dönüşüm: →

3.8.1. Anlatı İzlenesi

Son kesitin anlatı izlenesi Orozkul ve arkadaşlarının maral etini yemek istemesi ile başlamaktadır. Marallar kaçsa da tekrar onları beklerler. İçki içerler ve iyice sarhoş olurlar. Mümin de sarhoştur ve oldukça üzgündür. Orozkul (A8) Mümin'i yönlendirir ve edim aşamasında özne görevini tamamlar ve bir dönüşüm ile nesneye olan ayrışım kalkar.

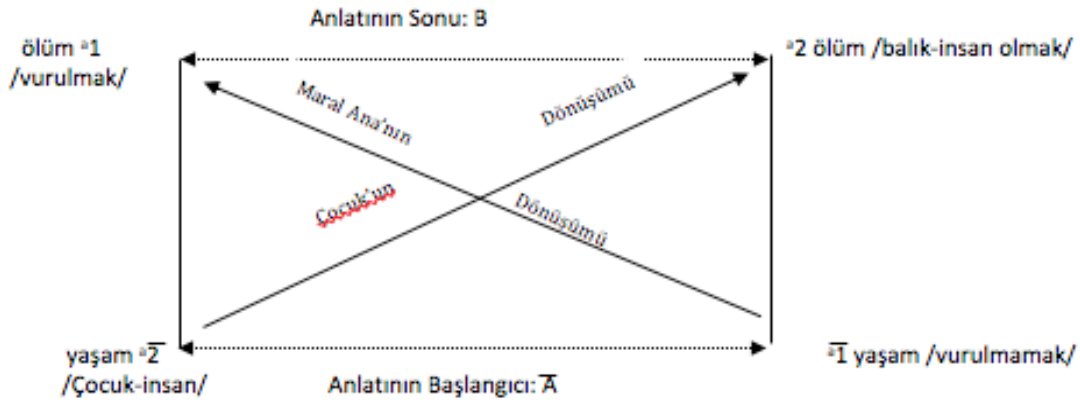
Aİ: [(Ö1 U N9) → (Ö2 ∩ N9)]

4. Anlatının Başlangıcı ile Sonu Arasındaki Temel Dönüşümler

"Algirdas Greimas bir metindeki kilit anlam özelliklerini ilgilendiren mantıki birleştirici ve ayrıcaları eşlemlenmekle ikili kavramları incelemenin bir yolu olarak göstergebilimsel bir dörtgen sunar. Göstergebilimsel dörtgen skolastik felsefenin mantık dörtgeni ve Jakobson'un çelişki ve zıtlık arasındaki ayrımından esinlenerek oluşturulmuştur."

İncelememizde anlatının anlamsal katmanlarını, vak'a zincirlerini ele aldık ve yukarıdaki kesitlerin birbirleriyle eklemeliğini, halkalaşma biçimini saptadık. Bu yaptığımız işlem, özünde, anlatının temel yapısının göstergebilimsel terimler ve metodlarla açıklanmasıdır.

Bu noktada, anlatının başı ile sonu arasındaki farklılıkları, dönüşümleri göstermeye çalışacağız. Bu dönüşümler yani "[romanı] anlatı yapan mantıksal ve sözdizimsel dönüşümü göstermeye çalışacağız."



A ve \bar{A} : Anlam eksenleri

A_1 ve A_2 : Karşıtlıklar

\bar{A}_1 ve \bar{A}_2 : Altkarşıtlıklar

A_1 ve \bar{A}_1 : Çelişikler

A_2 ve \bar{A}_2 : Çelişikler

A_1 ve \bar{A}_2 } Birbirlerini içeren (tümleyen) öğeler

A_2 ve \bar{A}_1 }

←-----→ : Karşıtlık ve altkarşıtlık bağıntısı

←-----→ : Çelişki bağıntısı

————— : İçerme (tümleme) bağıntısı

Yukarıda oluşturulan göstergebilimsel dörtgen²⁸ bize metnin içinde barındırdığı dönüşümleri açıkça göstermektedir. Anlatının başlangıcında her iki öznenin yani Çocuk (\bar{O}_1) ve Maral Ana'nın (\bar{O}_2) durumu şöyledir: çocuk henüz balık-insan olmamıştır, Çocuk-insan olarak **yaşamın bulunduğu kategoridedir**. Keza Maral Ana da halen insanlara iyilik yapabilecek bir durumdadır ve henüz öldürülmemiştir; o da **yaşamın bulunduğu kategoridedir**. Fakat anlatının sonuna gelindiğinde her iki özne de kendi dönüşümünü gerçekleştirmiştir.

\bar{O}_1 , yani Çocuk Maral Ana'nın ölümüne şahit olduktan sonra balık-insan olmanın zamanı geldiğini düşünür ve **kendi dönüşümünü başlatarak /yaşam/'dan /ölüm/'e geçer**.

\bar{O}_2 'nin yani Maral Ana'nın ölümü çocuğun ölümünden farklıdır. Maral Ana, **bir insan tarafından vurularak** dönüşümünü tamamlar. Yani vurulmadan önce /yaşam/ kategorisindeyken, yozlaşmış insanların düşmanca tavırları sonucu /ölüm/'e geçmiştir.

5. Anlatıdaki Kişiler ve Bakış Açıları

Buraya kadar anlatıdaki kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerini, her eyleyenin rollerini ve dönüşümünü inceledik. Bundan sonra da romandaki kişilerin anlatı içindeki tutumlarıyla karakteristik özelliklerini dikkate alarak bakış açılarını ele alacağız. Anlatıda altı önemli kişi ve bakış açısı mevcuttur. Şimdi bunları ele alacağız.

5.1. Çocuk'un bakış açısı: Çocuk anlatının başkişisidir. Hayalperest bir karakterdir. Bu hayalperestliği onun anlatıdaki varoluşunu destekler. Çünkü yalnızdır (dedesi her zaman yanında olamaz). Yazar, hikâyeyi onun gözünden anlatır. Bekey "Teyze" ve "nine" gibi karakterlere onun gözünden isim verir.

5.2. Mümin Dede'nin bakış açısı: Anlatının yönlendirici karakteridir. Anlatı içerisinde varoluşunu devam ettirebilmek için Orozkul'un kötülüklerine sessiz kalır. Ona karşı boyun eğerek kendi yaşamını idame ettirir.

5.3. Orozkul'un bakış açısı: Anlatının karşıt gücüdür. Kötülüklerini kendi çevresinden gizlemez. Fakat resmi

²⁸ Dörtgenin oluşturulmasında kullanılan kaynak için bkz. Rifat, *Göstergebilimin ABC'si*, sf. 79-80.

dairelerde gizler. Onun anlatıdaki bu tutumu, köyünde güçlü olmasını sağlamaktadır. Mümin Dede, Çocuk ve Kulubeg'e göre geleneklerinden kopmuş, yozlaşmış bir kişidir. Bundan utanması gerekmektedir, ne ki, Orozkul bundan utanmak şöyle dursun, bütün bunlarla alay edip, bunları saçma bulur.

5.4. Nine'nin bakış açısı: Anlatının yardımcı karakteridir. Oğlunu savaşta kaybetmiş, Mümin ile ikinci evliliğini yapmıştır. Onun anlatıdaki olaylar karşısındaki duruşu, bakış açısı, çok sade ve çıkara dayalıdır. Mümin'e iş verdiği için Orozkul ile tartışmaz ve ondan korkar. Mümin'i Orozkul'a aşırılık yapmaması konusunda baskı uygular. Fakat şu da var ki, nine, kimi zaman merhametli bir insan olması yönüyle de dikkat çekmektedir.

5.5. Bekey Teyze'nin bakış açısı: Anlatının bir diğer yardımcı karakteri olan Bekey Teyze, kısırdır. O ise varoluşunu kocasının dayaklarına, hakaretlerine boyun eğerek tamamlar.

5.6. Maral Ana'nın bakış açısı: Anlatının yüceltilen değeridir Maral Ana. Geleneği ve Kırgız soyunu temsil eder. Maral Ana insanların iyi olacağına, erdemli olacağına inansa da, insanlar ona kötülük yapar ve Maral Ana da tüm insanlığa küser. Buna rağmen, Kırgız dağlarında gezmek, kendisine inanan bir avuç insanı mutlu etmekten alıkoymaz kendisini. Fakat insanoğlu yine aynı fenalığı yapar ve Maral Ana'yı öldürür. Onun, yüceltilen değerinin yok olmasıyla birlikte anlatı sona erer.

6. Uzam

"Roman, esas karakteri itibarıyla bir terkiptir. Diğer birçok eleman gibi uzam da, bu terkipte meydana getiren önemli unsurlardan biridir. (...) Uzam unsuru, bir 'tanıtım' veya 'takdim' sorununun ötesinde işlevsel bir özellik taşır."²⁹ Yazar, uzamın kullanımıyla sosyolojik bir tasvir çizebileceği gibi, atmosfer de yaratabilir. Aytmatov'un üslubunun belirgin özelliklerinden birisi de büyük kalabalık şehirleri değil de, Kırgız bozkırlarını, Isık-Göl'ü anlatmasıdır. Onun eserlerindeki bu tutum, artık karakteristik bir özellik olarak yerleşmiştir. Bu durum, Beyaz Gemi adlı romanında da mevcuttur. Anlatının uzamı, çocuğun ve maralların özgür olduğu Kırgız dağlarıdır. Bu dağlar, marallarla inanlar için kutsal; Orozkul ve onun gibi yozlaşmış kimseler için ise değersizdir.

Anlatı için önemli olan bir diğer uzam da Isık-Göl'dür. Burası, çocuğun kendi hikâyesini tamamlayacağı, mutluluğa ereceği, bir anlamda kendi cennetidir. Bu nedenle anlatı da Isık-Göl de kutsal bir uzam haline gelmektedir.

7. Zamanın Düzenlenişi

Kurmaca eserlerde zamanın düzenlenişi oldukça karmaşık ve önemli bir konudur. Bu noktada Aristoteles'i anmadan geçmek mümkün değildir. Çünkü "bu gündeme gelen yorumların ilk –ve o ölçüde değerli- ipuçlarını onda buluruz."³⁰ Aristoteles'in "Zaman, içinde olayların geçtiği şeydir (...) değişim zaman içindedir,"³¹ tanımı olay ve zamanın birlikteliğini açıklaması bakımından oldukça kıymetlidir.

Söz konusu anlatı ve onun karmaşık yapısı olunca, tek bir zamandan bahsetmek pek mümkün değildir; anlatıyla ilgili çeşitli zamanlar vardır. "Anlatıyla ilgili zamanlardan birisi sunulan evrene yani anlatıda sözü edilen olayların geçtiği dönemle ilgili öykü zamanına aittir. İkinci olarak da 'sunulan evreni' anlatan söyleme ait olan sunma ya da anlatma zamanı vardır."³² Bu iki zaman birbirine paralel olabileceği gibi farklı olması da mümkündür.

Beyaz Gemi adlı eserde zamanın düzenlenişine baktığımızda, iki farklı zamanın karşımıza çıkar. Yazar, anlatının girişini, "Onun iki masalı vardı. (...) Şimdi bundan söz edeceğiz,"³³ şeklinde yapmaktadır. Şimdi bu iki sözcüğü inceleyerek anlatının zamanına açıklık getiremeye çalışacağız.

İlk sözcüde görülen geçmiş zaman eki olarak karşımıza çıkan "-dı" eki, anlatılacak olan masalın/anlatının daha önce yaşanmış ve bitmiş olduğunu göstermektedir. Yani bu ek ile anlatı zamanını gösterilmiştir; anlatı zamanı geçmiştir. İkinci sözcüdeki "şimdi" zaman belirtkisi ise eş zamanlı anlatım biçimini göstermektedir. Yazar/anlatıcı, "şimdi bundan söz edeceğiz," derken vaka ile anlatım çakışmıştır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken şey anlatma zamanı ile vaka zamanı arasındaki süredir. Anlatıcının ilk sözcüdeki tavrından da anlaşılacağı üzere anlatma zamanı ile vaka zamanı arasında uzun bir süreç vardır. Anlatının vakaları, her vaka gibi, daha önce yaşanmıştır ve "şimdi" anlatılmaktadır.

29 Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı I (Romanın Unsurları)*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2012, sf. 143.

30 Tekin, a.g.e., sf. 122.

31 Aristoteles'ten aktaran Tekin, a.g.e., sf. 122.

32 Günay, a.g.e., sf. 157.

33 Aytmatov, a.g.e., sf. 7.

8. Sonuç Gözlemleri

Cengiz Aytmatov'un *Beyaz Gemi* adlı romanını Greimas'ın eyleyenler örnekçesine göre incelediğimiz bu çalışmada, anlatıcının başkişisi olan Çocuk'un hem kendi hikâyesini hem de kendi hikâyesi için önemli olan Maral Ana söylencesini genel anlatı sürecini bozmadan ele aldık. Bu noktada şunu belirtmekte fayda var: Anlatının temel rengi Çocuk'un hikâyesidir ve Maral Ana söylencesi bir oluntu olarak onu destekler niteliktedir. Yine de, her iki olayı da ayrı ayrı kesitlere ayırmak ve bir eyleyenler örnekçesi çıkarmak mümkündür. Ancak Maral Ana söylencesi, anlatının sonuna doğru anlatının katı bir parçası olmuş ve oluntudan ziyade anlatının sonuna doğru giderek Çocuk'un hikâyesine yansır ve onun bütünü oluşturmuştur. Öte yandan, ele aldığımız bu bütünlükte muhtelif kişilerle ortak bir temanın etrafını dairesel olarak çizmiş ve oluşturduğu kişilerin birbirleriyle olan ilişkisi, arzuları ve dünya görüşleri bu dairenin içerisini doldurmuştur. Yani eyleyenlerin birbirleriyle ilişkisi ve dünya görüşleri, yazarın anlatının odağına aldığı temel meselelere bir açıklık getirmektedir. Çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçların genel özeti ise şöyledir:

a. Cengiz Aytmatov "masumiyet" ve "yozlaşma" izleklerini bir ana hikâye ve bir de oluntu çerçevesinde ele almıştır. Buna göre, anlatının ilk katmanı olan Çocuk'un hikâyesi masumiyeti karşılarken ikinci katman konumunda olan Maral Ana ise yozlaşmayı karşılamaktadır. Aytmatov, daha sonra bu iki hikâyeyi aynı potada eritip onlara ortak bir final yazmıştır. Anlatının bu finali bize masumiyetin yok olduğunu ve yozlaşmanın devam ettiğini göstermiştir. Biz bu durumun ifadesi olan temel dönüşümleri göstergebilimsel dürtgende net bir şekilde gösterdik.

b. Cengiz Aytmatov'un anlatısında dikkat çeken bir başka durum ise uzamın kullanılma biçimidir. Aytmatov, bu anlatısında uzamı, ilk maddeyi destekler nitelikte, yozlaşma ve masumiyetin merkezi olarak kurgulamıştır. Isık-Göl ve çevresi Çocuk ile Maral Ana için her ne kadar kutsal ise Orozkul ve onun gibiler için bir o kadar değersizdir. Aytmatov'un uzamı karakteri tanımlayan, onun mental yapısını çizen bir tasvir aracı olarak da okunabilir.

c. *Beyaz Gemi*'de zamanın düzenlenişi de enteresandır. Aytmatov bu anlatısında zamanı muğlaklık üzerine kurmuştur. Bu kurgu alegorik anlatımın bir parçası, masalsi evrenin yaratılış biçimidir.

KAYNAKÇA

- Aytmatov, Cengiz. (2016). *Beyaz Gemi*, Çev. Refik Özdek, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Guiraud, Pierre. (2016). *Göstergebilim*, Çev. Mehmet Yalçın, İmge Kitabevi, Ankara.
- Günay, Doğan. (2007). *Metin Bilgisi*, Multilingual.
- Uçan, Hilmi. (2016). *Dilbilim, Göstergebilim ve Edebiyat Eğitimi*, İz Yayıncılık.
- Rifat, Mehmet. (2004). *Göstergebilimin ABC'si*, Say Yayınları, İstanbul.
- Rifat, Mehmet. (2004). *Eleştiri Seçkisi (Eleştirel Bakış Açılımları)*, Dünya Kitapları, İstanbul.
- Saussure, F. de (1976). *Genel Dilbilim Dersleri*, I, Çev. Berke Vardar, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tekin, Mehmet. (2012). *Roman Sanatı I (Romanın Unsurları)*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Yaylagül, Özen. (2015). *Göstergebilim ve Dilbilim*, Hece Yayınları, Ankara.
- Yücel, Tahsin. (2015). *Yapısalcılık*, Can Yayınları, İstanbul.